
ФИЛОСОФСКА КУЛТУРА, КНИГОИЗДАВАНЕ И
ПЕЧАТАРСКО ДЕЛО В БЪЛГАРИЯ

ВЕЛИКО ТЪРНОВО – СЪВРЕМЕНЕН ЦЕНТЪР
ЗА ИЗДАТЕЛСКИ БИЗНЕС

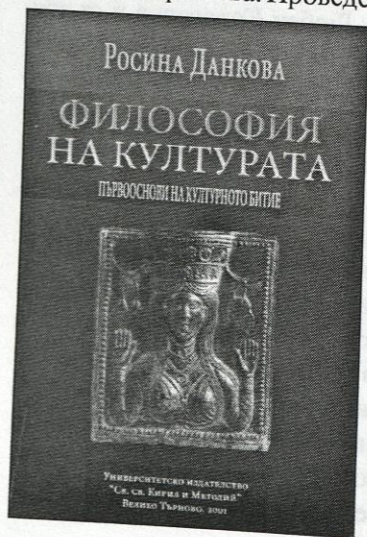
— Лъчезар Георгиев —

Велико Търново е един от най-старите издателски центрове – още преди Освобождението в старата столица работи книжовното дружество на Иван Момчилов и сие, през април 1878 г. тук заработва печатницата-издателство на Любен Каравелов и съдружие, тук Киро Тулешков пренася основната част от Ботевата печатница и печата вестници и материали във връзка с Учредителното събрание. След Съединението успешно функционират няколко фамилни печатници-издателства и голям брой книжарници, сред които ще се запомнят тези на Панайот х. Панайотов, Тодор Фъртунов, Ралевски-Дамянов, послужили след одържавяването им в края на март 1948 г. за основаване на Държавна печатница “Димитър Найденов”, една от най-мощните в годините на социализма, печатаща книги предимно на столични издателства и на двете провинциални издателства – “Хр. Г. Данов”(Пловдив) и “Георги Бакалов”(Варна). В първите години на демократичния преход, особено до средата на 90-те години на ХХ век, приемник на тази дълголетна печатница става издателско-полиграфическият комплекс “Абагар”, който, макар да сменя имената и статута си според Търговския закон, си остава

водещо и мощно предприятие с поръчки от десетки издатели у нас и в чужбина. Нещо повече, ИПК "Абагар" разгръща не само полиграфическа, но и издателска дейност благодарение на създаденото издателство "Абагар", превърнало се скоро в едно от водещите в страната със солидна продукция от авторитетни автори и с качествена изработка на книги с твърда подвързия и издания с големи тиражи.

Издателство "Абагар" създава книги в областта на учебната и учебно-помощната книжнина, по проблеми на историята и културологията, езика и литературата, икономиката и финансите, но заедно с това и енциклопедии, речници, художествени четива – литература за възрастни и за деца – достатъчно е да споменем "Енциклопедия на българската възрожденска литература", "История на българската литература през Възраждането", "Старобългарската литература", "България и световната история", "Среброто на Византия" и още много книги с участието на авторитетни академични учени. Традиция са ежегодните участия на издателството в националните и международни панаири на книгата у нас и в чужбина. Трябва да отбележим обаче, че този мощен комплекс, който генерира със самото си присъствие издателски бизнес, има нелека съдба. В първите години преходът съвпада с технологичната смяна на високопечатната технология с офсетова. Проведена е работническо-мениджърска прива-

тизация, по време на която са освободени немалък брой работници и специалисти. Закрит е наборният цех, преустановен е машинният линотипен и монотипен набор, а изградената компютърна зала към издателството е със значително по-малък персонал. Само част от персонала е прехвърлена на други длъжности, но и мнозина остават без работа. Технологичният парк се променя, попълва се с модерна техника за производство на цветна полиграфическа продукция. Скоро клиентите на "Абагар" отново се завръщат, привлечени от възмож-

дентни и рекламно-издателски материали. В тази посока действат Университетското издателство "Св. св. Кирил и Методий", издателство "Абагар", рекламно-издателската къща "БИ", издателствата "ПИК" и "Астарта", издателският комплекс "Мултипринт" и дори горнооряховската печатница "Орфей".

На стратегическо място в западната индустриалната зона на Велико Търново от няколко години блести съвременната сграда на печатница "Сира", считана за една от най-големите частни печатници в Централна Северна България. Започнала дейност с две скромни машини "Адаст Ромайор" в началото на прехода, днес "Сира" е мощно полиграфическо предприятие, което дава шанс на мнозина издатели за реализиране на експедитивни поръчки при оптимално качество. Собственикът Симеон Василев организира печатницата на основата на фамилно сдружение. Преди няколко години се разделя със своя съдружник и сега печатницата е изцяло фамилна собственост. Закупена е техника от Германия и други европейски страни, оборудван е модерен дизайнерски отдел с отлична експонираща и цветоразделителна техника, което рязко подобрява качеството на продукцията. Отначало печатницата работи само етикети и акциденция, но през последните години благодарение на допълнително доставената техника печата периодични издания от цялата област – вестници, списания, рекламни каталози и проспекти, календари, дипляни и разбира се – научни, художествени и детски книги. За дозавършване на цикъла спомагат машината за нанасяне на лакове, книговезките биздер-машини и тристранен нож, считани в предишни години за излишни. Оказва се, че бизнес-средата налага изисквания и пред собствениците. Така "Сира" се дооборудва, започва да печата книги и списания, дори е доставена техника за щанцоване на картон. И сега печатницата се налага с бързината и високото качество на своята полиграфическа изработка, печели нови клиенти.

Все пак и "Абагар", и "Сира" според становищата на мнозина издатели поддържат високи цени, които са неподходящи за издатели, желаещи да печатат книги в по-ограничени тиражи. Празната ниша е открита от издателство "Фабер", което от 1989 г. работи по договор съвместно с Университетско издателство "Св. св. Кирил и Методий" и печата неговите многобройни академични издания – списания,

учебници, научни сборници, монографии, годишници. Започнало работа през 1996 г., “Фабер” постепенно се налага с нови предимства във формиращата се конкурентна бизнес-среда. На първо място издателство работи с преференциални цени, които са значително по-приемливи за мнозина автори, а те във Велико Търново не са никак малко – това са преподаватели от ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”, учители, научни работници и лектори в Националния военен университет. “Фабер” търпеливо подхожда към тази специфична и високоинтелигентна среда – не само с внимателно отношение, но и с предимства – бързо изработване на книгата при максимално качество, независимо от нейния тираж. А повечето клиенти предпочитат да поръчват книги – били те автори, издатели или културни институции, при невисоки тиражи – между 100–300 екземпляра. Структурата на “Фабер” е ограничена – един мениджър в лицето на Нейко Генчев, като помагат още двама души от семейството му; разполага с малка зала за предпечат и собствена печатница. Другото голямо стратегическо предимство на издателството е това, че поема подготовката за художественото оформление на корицата и книжното тяло като свой ангажимент, със собствено проектиране и без да се начисляват немалките разходи по заплащането на предварителен художествен проект и дизайнерски разходи. С други думи, “Фабер” подготвя корицата на изданието, включвайки я в самия производствен процес без излишно оскъпяване за автора, и то при гарантирано качество. Заедно с това кориците са биговани, лакирани, а напоследък и ламинирани, което ги прави с отличен търговски вид. Тези преференции спрямо авторите и издателите са благоприятни и намаляват себестойността на единичния екземпляр, а заедно с това стимулират продажбите на отпечатаните книги. На следващо място издателството подхожда доста успешно стратегически и при най-нискотиражните издания, като печата книги под 100 екземпляра на дигитално-цифрова технология, където книгата се подава на принтер с достатъчна мощност и капацитет, който печата книжното тяло. Отделно на офсетова машина се печата и корицата, вече в по-голям тираж, по желание на автора. Книгата може да излезе в първи тираж например 50 екземпляра и веднага след продажбата ѝ бързо може да се пусне втори тираж. Това е удобно особено за труднопродаваемите

академични сборници, монографии, студии, годишници. Подобна технология, но с по-висококачествена цифрова техника на фирмата "Хегох", е доставена през 2004 г. и на Университетско издателство "Св. св. Кирил и Методий", което вече самостоятелно изработва на същия принцип нискотиражните си издания и при необходимост извършва допечатването им, и то при едно значително подобро качество. В случая университетският книгоиздателски комплекс използва цифрови печатни машини за книжно тяло и за корица на книгата, като книговезките процеси се довършват в печатната база на издателството със собствена биндер-машина. Този процес обаче все още крие рискове от повишаване цената на изданията, отпечатани по цифровата технологи, тъй като консумативите са скъпи и се изразходват бързо, т.е. офсетовата технология все пак си остава все още рентабилна, поне за тиражи над 200 екземпляра, независимо от някои нейни несъвършенства.

Когато разглеждаме дейността на книгоиздателския комплекс "Фабер", трябва да отбележим, че в старата столица по брой на издадените заглавия той изпреварва издателствата с по-голям капацитет и технологични възможности, реализирайки от 1996 г. до 2005 г. над 1300 заглавия, които са поръчки от други издателства, институции и автори, като тук не са включени онези издания, които са дело на "Фабер" като собствени издания. "Фабер" работи в близко сътрудничество с издателства и от Русе, Шумен, София, Варна, Пловдив и пр. Използва маркетинговата мрежа на вериги книжарници като "Пингвините", "Колибри", "Хеликон", "Парадигма", на някои книжни борси в столицата. Някои от изданията на "Фабер" са печатани и на чужди езици. В тематичните направления се включват книги по история, психология, литература и езикознание, математика, география, речници и енциклопедии, техническа книжнина. С авторитет се ползват: солидното издание на украинския учен Георгий Щекин "Визуална психодиагностика. Изучаване на хората по техния външен вид и поведение", книгата на доц. дфн Стоян Буров "Познанието в езика на българите", както и изданията "Нов руско-български речник", "История на Османската империя", "Книга на символите" и т.н. Немалко са и авторите от Велико Търново, Русе, Стара Загора, Шумен, Габрово и други градове, които публикува и печатат при

“Фабер” своите белетристични, поетични, публицистични и документални книги, значителен е и броят на отпечатаните селищни монографии и други краеведски проучвания.

Солидни справочни издания представя на книжния пазар и издателство “Габеров”, което е едно от водещите и утвърдените в страната за енциклопедична и справочна литература. Същевременно издателството публикува и белетристика, поезия, публицистика от български автори, научни издания на университетски преподаватели. Повечето от изданията са изработени със стилен дизайн, твърда и ламинирана подвързия.

В конкурентния кръг от издатели на старата столица е издателство “ПИК”. Всъщност това е най-старото издателство във В. Търново, започнало още през 1989 – 1990 г. своята дейност под името “STN” (Системи за телекомуникации и мрежи) към тогавашния все още действащ Завод за запамятаващи устройства. “STN” издава за пръв път в старата столица четирилогията “Рамбо” в тиражи от над 15 000 – 20 000 екземпляра. По-късно, през 1992 г., ръководителят на издателството Бойка Мутафчиева регистрира свое издателство под името ПИК (Публицистика, Изкуство, Култура), което повече от десет години работи в близко сътрудничество с Университетско издателство “Св.св. Кирил и Методий” и изработва предпечатната подготовка на трудоемки и тежки в композиционно и шрифтово отношение книги като сборниците в чест на проф. В. Бешевлиев, на проф. Ив. Гълъбов, солидните сборници на “Търновска книжовна школа”, “Българите в Северното Причерноморие” и др. Но освен като една от най-добрите фирми за предпечат, “ПИК” публикува, макар и в малки тиражи, представителни научни издания на български и чужди автори, реализира със съдействието на австрийски, белгийски и холандски културни институции поредиците “Аустриака”, “Белгия”, “Холандия”, а също и библиотеките “Орис”, “Светослав”, “Венелин”, “Елиас Канети”, “История”, “Духовни спъгници”, солидната седемтомна поредица “Българистични проучвания” на Международния летен семинар по българистика във ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”, както и десетки книги на търновски и столични автори. Една част от изданията на “ПИК” печелят проекти в конкурс “Помощ за книгата”.

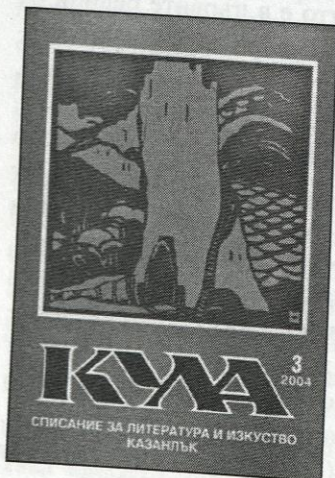
Сравнително по-кратка е дейността на издателство "Астарта", което обаче също разполага с дигитална техника за печатане на издания в малки тиражи. Издателството приема предимно поръчкови издания, при които издатели или авторите заплащат излязлата от печат продукцията и си я разпространяват сами. Подобна практика не е чужда, както видяхме, и при други великотърновски издателства, а смея да твърдя, че така е и на много места в страната. Погледнати от законодателната им страна, подобни действия са регламентирани у нас в чл. 53(1) на Закона за авторското право и сродните му права, където е отбелязано, че авторът може да възложи за собствена сметка на издател да възпроизведе и разпространи определен брой екземпляри от произведението му. По-рядка е практиката, регламентирана в закона и постановяваща съвместно издаване и продажба на книгата, също уредена в чл. 53 (2). В този случай авторът се договаря с издател заедно да възпроизведе и разпространи екземпляри от произведението, участвайки в разходите по издаването и приходите от разпространението. Наблюденията не само в регионален, но и в по-широк план показват, че българският книгоиздател все още с незначителни изключения действа като печатница, която поема цялостния издателски процес от предпечатата до окончателното отпечатване на книгата, без обаче да се ангажира сериозно с разпространение на своите книги. Показателно и учудващо е, че дори издатели като основаното още през 1992 г. Университетско издателство "Св. св. Кирил и Методий", вместо да развиват и разширяват маркетинговата си мрежа, се свиват все повече в регионален план, търгувайки с малко на брой разпространители. През 1999 г. са закрити двете книжарници на издателството и днес то разчита на изградените традиционни контакти с книготърговци от града и страната, които обаче се оказват твърде недостатъчни. Така продукцията на издателството все по-трудно стига до дей-

ствителните си потребители, независимо от проявявания интерес. За сметка на това се счита, че е достатъчно да се поддържа един сравнително висок брой на годишно издаваните книги и периодични издания, при незначителни разходи за маркетинг и при пълно отсъствие на собствена реклама. Едно такова отстъпление от завоювани вече позиции е характерно и за други издателства с подобен статут и то сочи тревожна тенденция. Очевидна е нагласата маркетинговите отговорности да се прехвърлят към книготърговските вериги и частните т.нар. независими книжарници. Дали днес, в динамичното ни съвремие, това е достатъчно, и няма ли скоро подобни издателства да се превърнат в скромни регистратори на малотиражни издания със затворен, регионален обхват, остава въпрос на бъдещи по-пространни проучвания.

Подобни маркетингови проблеми стоят и пред други великотърновски издателства – “ПИК”, “БИ”, “Сириус 4”. Наблюденията ни сочат, че там, където маркетинговата структура не само в регионален, но и в национален план е активизирана още в първите години на прехода, тя действа като добре смазана машина дори и при периоди, при които е налице стагнация на пазара и драстично намаляване на общата тиражност на изданията. Такъв е случаят с великотърновското издателство “Слово”, което през годините се утвърждава от една издателска фирма за сензационно-булевардна литература в сериозна и просперираща структура, която е в първите редици на съвременния издателски бизнес у нас. Както и при подобни издателства (удачен би бил примерът с пловдивското издателство “Хермес”), тъй и “Слово” започва със силни първоначални удари на пазара – след сензационната и пикантна за българския читател книга за Тодор Живков и неговото време “Блажени години” следва неколкотомният хит с мемоарите на Джакомо Казанова, после поредиците любовни романи с имена на жени и с имена на мъже. Заедно с това обаче, посъбрали капитал и опит, “словарите” натискат педала на учебната литература за началния и средния училищен курс, привличат авторитетни университетски преподаватели и така започват да излизат поредиците “Малка ученическата библиотека” (от 1992 г.), “Учебен полилексикон” (от 1998 г.), “Задачи по математика за работа в клас. За домашни упражнения 1, 2, 3 и 4. клас” (от 1994 г.); “Ръчен труд” (от

1997 г.); “Ръководство за ученика по български език и литература” (от 1995 г.); “Критически прочити и коментари” (от 1994 г.); както и поредиците с литературоведска насоченост “Литературни кръгове и издания” и “Съвременна българска литература”; излизат обаче и отделни учебници, речници, справочници, христоматии и т.н. Сега “Слово” стои сравнително спокойно и стабилно на пазара. Изградената му маркетингова мрежа обхваща почти цялата страна, в столица има своя книжарница, а в ИПК “Абагар” разполага със складова площ и книжна борса. Впечатлява и големият брой сътрудници и автори на това водещо издателство.

Днес изброените великотърновски издателства придават облика на издателския бизнес в старата столица и имат важна роля за издигането на Велико Търново като голям издателски център. Тук не отделяме повече място за регионалните издания – областните всекидневници “Борба” и “Янтра днес”, научните списания “Издател”, “Проглас”, “Епохи” “Педагогически алманах”, “Архив за поселищни проучвания”, Трудове на ВТУ “Св.св. Кирил и Методий”. Независимо че излизат с периодичност не повече от четири книжки годишно, тези научни издания имат сериозен принос за изграждане на по-цялостен облик на родната ни книжовност, особено в условията на дефицит към подобен тип периодика с некомерсиален и губещ характер. Макар да са субсидирани и да се печатат в крайно ниски тиражи от името на Великотърновския университет, а сп.”Издател” и с подкрепата на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии в столицата, посочените списания допринасят за утвърждаване авторитета на Велико Търново като важно научно средище, стимулират проучванията и развитието на научните изследвания. Друг е въпросът, че както и книгите с подобен характер, тъй и тези списания страдат от липсата на сериозен маркетинг, на разпространение поне в онези университетски центрове на

страната с хуманитарен профил, и това също е един важен проблем, чието своевременно разрешаване би допринесло за общата позитивна картина на книжовните процеси у нас, а защо не и да насърчи издателския бизнес в нови, неизпробвани територии, които се считат по инерция за обезсърчителни.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гърбузанова, Пенка. "Работихме в полза на българската книжовност" (Десет години Университетско издателство "Св. св. Кирил и Методий"). – Издател, 2002, № 1-2, 24–30.
2. Щрихи към историята на печатницата на Великотърновския университет "Св. св. Кирил и Методий". – Издател, 2002, № 1-2, 31–34.
3. Георгиев, Лъчезар. Провинциалното издателство. – Библиотека, 1993, № 3, 45–47.
4. Александрова, Сашка. Има ли бъдеще за Университетско издателство "Св. св. Кирил и Методий". – БОРБА (В. Търново), № 34, 26 февр. 1997.
5. Георгиев, Лъчезар. "На Велико Търново му прилича да има не едно издателство..." (Директорът на великотърновското издателство "Слово" г-н Марин Крушев и главният редактор на издателството г-н Георги Вишовградски пред вестник "Синьо време"). – Синьо време (В. Търново – Габрово), № 16, 3-9 май 1991.
6. Димова, Здравка. "Търсим богато тематично разнообразие" (Разговор с г-жа Бойка Мутафчиева, собственик и главен редактор на издателство "ПИК"). – Издател, 2003, № 4, 40–42.